

NOVI PRISTUP HRVATSKIM PRIJEDLOZIMA

Darko Matovac
PRIJEDLOZI U HRVATSKOME JEZIKU:
ZNAČENJE, PROSTORNI ODNOSI I KONCEPTUALIZACIJA

Zagreb; Hrvatska sveučilišna naklada, 2017.

Poznato je da su prijedlozi među najupotrebljavanijim jezičnim jedinicama, no unatoč tomu u tradicionalnim su jezičnim opisima najčešće bili zapostavljeni te smatrani istraživačkim područjem od marginalna interesa. Tradicionalni opisi prijedloga temelje se na strukturalističkome pristupu i stavu da je riječ o leksičkim jedinicama iznimno reducirana leksičkoga značenja koje je određeno isključivo njihovom ulogom u rečenici, kao i na stavu da je riječ o zatvorenu skupu čiji elementi ne podliježu dijakronijskim promjenama. Iz takvih shvaćanja proizlazi što se tradicionalni opisi prijedloznoga sustava hrvatskoga jezika ponajviše sastoje od navođenja različitih značenja pojedinih prijedloga bez nakane da se istraže i prikažu logičke veze i odnosi među tim značenjima. K tomu u opisima je moguće pronaći i različite prijemne tvrdnje, kao na primjer da se prijedlozi vežu samo uz sklonjive riječi. Sve to tradicionalne opise hrvatskoga prijedloznoga sustava čini nezadovoljavajućima, iz čega je proizišla potreba za drugačijim opisom prijedloga u hrvatskome jeziku kojim bi se prevladali očigledni nedostaci. To je učinio Darko Matovac prvo u svojoj disertaciji, a potom i u monografiji *Prijedlozi u hrvatskome jeziku: Značenje, prostorni odnosi i konceptualizacija*, koja je objavljena 2017. godine u Hrvatskoj sveučilišnoj nakladi.

Knjiga *Prijedlozi u hrvatskome jeziku* sastoji se od *Uvoda*, inicijalnih poglavlja *O prijedlozima* i *O značenju prijedloga*, glavnoga poglavlja *Značenjski utemeljen opis upotrebe odabranih prijedloga (po, s, iz, bez, do, o, nad, pod, pred, za)*, *Zaključnih napomena* te dvaju priloga (*Popis i opis najčešćih značenja hrvatskih prijedloga* i *Popis semantičkih funkcija adpozicija*). Na početku iznosi temeljit pregled povijesnih te suvremenih istraživanja prijedloga koja se uglavnom baziraju na proučavanju značenja prijedloga, i to pretežito prostornih značenja, mahom u teorijskome okviru kognitivne lingvistike, točnije kognitivne semantike. Terminom *adpozicija* kojim se operira u knjizi obuhvaćaju se prijedlozi i poslijelozni zajedno (premda izgleda da su određeni samo položajem, ipak postoji razlika među njima jer je veza između poslijeloga i riječi na koju se veže jača od one između prijedloga i riječi) te ambipozicije (riječi koje mogu biti postpozicije i prepozicije) i cirkumpozicije koje se nalaze oko riječi). Zauzima se i opravdava stav da se kombinacija padežnog afiksa i adpozicije treba smatrati jednom jedinicom – takozvanom konstrukcijom, a konstrukcijski pristup znači da konstrukcija koju čine adpozicija i padežni afiks ima specifično značenje koje se ne može svesti tek na zbroj značenja adpozicije i značenja padežnoga afiksa. Značenje prijedloga u hr-

vatskome jeziku nije moguće promatrati neovisno o tome u kojim se konstrukcijama pojavljuje, tj. neovisno o padežnome afiksu kojim je obilježena imenica s kojom taj prijedlog čini prijedložni izraz. U ovoj se raspravi nastoji izdvojiti značenje kojim prijedlog pridonosi ukupnomu značenju konstrukcije, dakle konstrukcija se opisuje sa stajališta i iz perspektive prijedloga. Opisi značenja prijedloga *po*, *s*, *iz*, *bez*, *do*, *o*, *nad*, *pod*, *pred* i *za* objašnjavaju njihove pojedine upotrebe i skupine značenja te njihov odnos prema prototipnome značenju koje je uvijek prostorno. Kad je riječ o prijedlogu *po*, prikazano je kako se njegova specifična značenja uz lokativ uklapaju u jedinstvenu predodžbenu shemu POVRŠINA KAO PUT, a njegova se specifična značenja uz akuzativ uklapaju u jedinstvenu predodžbenu shemu POVRŠINA KAO CILJ. U poglavlju posvećenom prijedlogu *s* dokazuje se kako se sve specifičnije upotrebe prijedloga *s* uz genitiv mogu povezati s predodžbenom shemom POVRŠINA KAO ISHODIŠTE te da se sve upotrebe prijedloga *s* uz instrumental mogu povezati s predodžbenom shemom ZDRUŽENOSTI. U poglavlju posvećenom prijedlogu *iz* pokazuje se kako se sve njegove specifičnije upotrebe mogu povezati s predodžbenom shemom SPREMNIK KAO ISHODIŠTE. U poglavlju posvećenom prijedlogu *bez* dokazuje se kako se sve specifičnije upotrebe toga prijedloga mogu obuhvatiti predodžbenom shemom ODSUTNOSTI. U poglavlju posvećenom prijedlogu *do* dokazuje se kako se sve specifičnije upotrebe toga genitivnog prijedloga mogu povezati s predodžbenom shemom TOČKA KAO CILJ. Pokazuje se kako koncept TOČKE zajedno s konceptima POVRŠINE i SPREMNIKA

sustavno sudjeluje u konceptualiziranju prostornih odnosa te kako se takva konceptualizacija očituje u svakoj uporabi prijedložno-padežnih izraza u hrvatskome jeziku. U poglavlju o prijedlogu *o* dokazuje se kako se sve specifičnije upotrebe toga prijedloga uz lokativ mogu povezati s predodžbenom shemom TOČKA KAO MJESTO te kako se sve specifičnije upotrebe prijedloga uz akuzativ mogu povezati s predodžbenom shemom TOČKA KAO CILJ. Poglavlje posvećeno značenjski utemeljenoj analizi upotrebe orijentacijskih prijedloga *nad*, *pod*, *pred* i *za* donosi općenite spoznaje o toj skupini orijentacijskih prijedloga te se pokazuje kako se sve specifičnije upotrebe tih prijedloga uz instrumental povezuju uz predodžbene sheme SMJEŠTENOST S GORNJE, DONJE, PREDNJE i STRAŽNJE STRANE, a sve se njihove specifičnije upotrebe uz akuzativ povezuju uz predodžbene sheme GORNJA, DONJA, PREDNJA i STRAŽNJA STRANA KAO CILJ.

Ovakvim se pristupom značenju hrvatskih prijedloga uspostavlja veza među onime što se tradicionalno nazivalo različitim značenjima prijedloga te se stvara model za tumačenje ostalih mogućih značenja i različitih upotreba svakoga pojedinog prijedloga. Time se potvrđuje kognitivnolingvistička hipoteza od koje je autor i započeo svoje istraživanje, a to je da prijedloge treba smatrati višeznačnim jezičnim jedinicama čija pojedina specifična značenja nisu nasumične, već motivirane i strukturirano povezive pojavnosti. Prototipno je značenje prijedloga svakako prostorno te proizlazi iz ljudske percepcije i ljudskoga tjelesnoga iskustva svijeta te je povezano s predodžbenim shemama koje se sastoje od konfiguracijskih i funk-

cionalnih elemenata. Funkcionalni su elementi temelj na kojemu se gradi značenjska mreža prijedloga, posebno onaj njezin dio koji se odnosi na apstraktna značenja. Predodžbena je shema poveznica svih pojedinačnih značenja međusobno te njihova poveznica s prototipnim značenjem. Opisi značenja i upotrebe prijedloga u knjizi *Prijedlozi u hrvatskome jeziku* pokazuju kako hrvatski jezik ima pravilan sustav prijedložnih konstrukcija kojim se stupnjevito izražavanju prostorni i drugi odnosi koji se reflektiraju u odnosu trajektora, koji može biti statičan ili dinamičan, i orijentira.

Knjiga *Prijedlozi u hrvatskome jeziku* bavi se vrlo ozbiljnom, složenom i važnom kroatističkom i lingvističkom temom, bogata je i kompleksna te napisana pitko i pregledno, a svoju građu predstav-

lja na vrlo uvjerljiv i, koliko je moguće, jednostavan način. Zahvaljujući tomu nije potrebno biti vrstan kognitivni lingvist da bi se knjiga mogla čitati i razumjeti jer autor sve tumači jasno i na način primjeren široj jezikoslovnoj publici. Među odlikama knjige treba istaknuti i više puta istaknute mogućnosti praktične primjene iznesenih spoznaja, osobito u području poučavanja hrvatskoga jezika. Zbog toga knjigu treba toplo preporučiti zainteresiranim stručnjacima koji će u njoj naći odgovore na brojna pitanja, a iz tih će odgovora proizići nova pitanja na koja će se nastojati odgovoriti u novim, budućim istraživanjima. Knjiga *Prijedlozi u hrvatskome jeziku* produbljuje spoznaje te navodi na način razmišljanja koji se podosta razlikuje od tradicionalnoga te u odnosu na njega ima brojne i očigledne prednosti.

Sanda Lucija Udier